Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. १५६६६

Title न्याय तिलकं

Author विद्याधराचार्यः

Extent ८ Age x

Subject न्याय शास्त्रं

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

न्यायतिलकम्

१५६६

८ प०

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

पत्रेट

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

ना
१

ॐश्रीगणेशायनमः नत्वान्तरंगवदनंवराहार्य्यःकृपानिधिः करोतिन्यायतिलकंवाल्लभ
मतिसिद्धये गुणवद्द्रव्यं द्रव्यकर्म्मान्यसामान्यवान्गुणः कर्म्मत्वजातिमत्कर्म्म नित्य
मनेकसमवेतंसामान्यं स्वतोव्यावृत्ताविशेषाः नित्यसंबंधःसमवायः एतेभावाःश्र
न्योऽभावाः उभयेपदार्थाः सहकारिसमवधानशक्तिः तद्वित्वेसतितद्भूयोधर्म्मि
वत्वंसादृश्यं संबंधवतीतिति: शीतंजल उष्णंतेजः रूपहीनस्पर्शवान्वायुः शब्दवदा
काश अतीतादिव्यवहारहेतुःकालः प्राच्यादिव्यवहारहेतुर्दिक् ज्ञानवानात्मा सुखा
दिसाक्षात्कारकारणमिंद्रियंमनः इतिद्रव्याणिनवधा तेजोभावस्तमस्कायाच सर्वगति
मतःक्षितिप्रेजोवायवोनित्याःपरमाणुवपु द्व्यणुकादयः शरीरेंद्रियविषयरूपाश्चानित्याः
मनुष्यादिवरुणादिसूर्यादिपिशाचादयःपार्थिवाप्यतेजसवायव्यदेहाः घ्राणरसनच
क्षुत्वकश्रोत्रमनासींद्रियाणिनित्यानिपार्थिवाप्यतेजसवायव्यानि कर्णावछिन्नस्थ
वः मृदादिसिंधुहिवह्नादिव्यजनपवनादयोविषयाः प्राणोवायुरेव आत्माद्विधा
जीवेश्वरभेदात् जीवःप्रतिशरीरंभिन्नः ईश्वरएकएवआकाशकालदिगात्मनांच

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

भवोनित्यास्च आकाशत्रिकमेकैकं मनोनंतमणुच इतिद्रव्याणिपंचकानि चक्षुग्राह्यो
विशेषगुणोरूपं शुक्लनीलपीतलोहितहरितकपिशचित्रभेदात्सप्तविध रसनग्रा
ह्योगुणोरसः मधुराम्ललवणकटुकषायतिक्तभेदात् षोढः घ्राणग्राह्योगुणो
गंधः द्विधा सुरभिरसुरभिश्च त्वग्ग्राह्योविशेषगुणःस्पर्शः शीतोष्णानुष्णाशीत
भेदात्त्रिधा एतेपाकाजाःपाकाजश्च पाकजादितो गंधशून्याःपाकजाजल रूपस्य
शीतेजसि स्पर्शोवायौ एतेअनित्याजलादिपरमाणुव्यतिरिक्तेषु जलादिपरमा
णवोनित्याः एकादिव्यवहारहेतुःसंख्या एकत्वंनित्यंगतंनित्यं अन्यासंख्याअनित्या
महदादिव्यवहारहेतुःपरिमाणं चतुर्द्धा महत्व अणुत्व दीर्घत्वह्रस्वत्वभेदात् पृथक्त्व
व्यवहारहेतुःपृथक्त्वंनित्यगतैकपृथक्त्वंनित्यं अन्यदेकपृथक्त्वं ..... संयुक्तव्य
हारहेतुःसंयोगः संयोगानाशकोगुणोविभागः एतौअन्यतरकर्मजौ उभयक
र्मजौच यथाशृपनेनपर्वतसंयोगविभागौ मल्लसंयोगविभागौ संयोगजसंयोगः
हस्तपुस्तकसंयोगजन्यकायपुस्तकसंयोगः विभागजविभागः हस्तपुस्तकविभा

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

ना॰
२

गजन्यकायपुस्तकविभागः कपालद्वयविभागजन्यकपालाकाशविभागश्चेति संयो
गविभागौ त्रिधापरत्वव्यवहारहेतुपरत्वं अपरत्वव्यवहारहेतुअपरत्वं तेद्विधा कालकृतदिक्कृतेच
कालकेपरत्वापरत्वेज्येष्ठकनिष्ठयोः दैशिकेदूरान्तिकस्थयोः आद्यपतनसमवायिस
मवेतं आद्यपतनजन्यपतनासिद्धनियतपूर्ववृत्तिगुरुत्वं आद्यस्पंदनसमवायिसमवेतआ
द्यस्पंदनजन्यपतनासिद्धनियतपूर्ववृत्तिद्रवत्वं तद्द्विविधं सांसिद्धिकंनैमित्तकंच सांसि
द्धिकंजलेनैमित्तकंहुतादौसुवर्णेच चूर्णादिपिंडीभावहेतुर्गुणः स्नेहः आद्यशब्दयोग
णः शब्दः ध्वनिवर्णभेदाद्द्विधा संयोगजविभागजशब्दजभेदात्त्रिधा बुद्धिज्ञानं स्मृति
अनुभूतिभेदाद्द्विधा संस्कारजन्यायाजदन्यासाप्रमाच इंद्रियजतमित्याकारजनत्वबुद्धि
शेष्यकरजनत्वप्रकारकानुभूतिराद्यारज्जतभाववद्धिशेष्यकरजनत्वप्रकारिकाइंद्र
रजतमित्याकारकानुभूतिद्वितीया प्रमाप्रत्यक्षानुमितिउपमितिर्भेदाच्चतुर्ज्ञाना
करणकज्ञाननुया निर्विकल्पसविकल्पकस्वरूपा संयोगसंयुक्तसमवाय संयुक्त
समवेतसमवाय समवाय समवेतसमवाय विशेषणतासामान्यलक्षणाज्ञानल

२

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

ज्ञाणयोगजधर्म्मरूपनवविधेंद्रियार्थसंनिकर्षजन्यप्रत्यक्षप्रमा व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्म्मी
तास्तानजन्यस्तानमनुमितिः अतिदेशवाक्यार्थज्ञानजन्यसंज्ञासंज्ञिसंबंधज्ञानमुप
मितिः शाब्दजन्यप्रमितिः पाटीप्रमासाधारणधर्म्मज्ञानजन्या साधारणधर्म्मज्ञा
नजन्यसंशयेतिव्याप्तिज्ञानव्यापारोपजन्यव्यापकारोपरूपात्रिधा धर्म्मजन्योगुणवि
शेषः स्वं अधर्म्मजन्यगुणविशेषोऽः एवं स्वस्वत्साधकज्ञानजन्यगुणविशेषद्वः
स्वत्साधकज्ञानजन्यगुणविशेषोद्वेषः इष्टहिष्टसाधनज्ञानजन्यप्रवृत्तिनिवृत्तिस्वरू
पः प्रयत्नः विहितक्रियाजन्यगुणविशेषोधर्म्मः निषिद्धक्रियाजन्यगुणविशेषोऽध
र्म्मः वेगस्थितिस्थापकभावनात्मकः संस्कारः रूपादयः संस्कारतागुणाः उत्क्षेप
णापक्षेणाकुंचनप्रसारणगमनानि पंचैव कर्म्माणि परापररूपं सामान्यं स्वातिरिक्तव्या
वर्त्तकभिन्नाविशेषाः नित्यद्रव्यगाः अवयवावयविगुणगुणिक्रियाक्रियावत् जाति
तद्वद्विशेषतद्वद्द्रव्यपुतसिद्धसंबंधविशेषः समवायो नित्यः इदंभविष्यति नरपतिनास्ति

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

ना॰
३

3

इदमिदंनेतिप्रतीतिसिद्धध्वंसप्रागभावात्यंताभावअन्योन्याभावरूपाअभावाः अंत्यौनित्यौआ
द्यौअनित्यः द्वितीयोऽविनाशी एतेद्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायाभावाः पदा
र्थाउक्ताः अथप्रमाणानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः प्रत्यक्षप्रमाकरणप्रत्यक्षसाक्ष
माउक्तव्यापारवत्कारणंकरणंकारणंकार्यव्यवहितप्राक्क्षणेकार्याधिकरणवृत्त्य
भावाप्रतियोग्यवश्यकल्पनियतपूर्ववृत्तिताकान्यत्वस्वरूपाद्याऽसिद्धिरूपेण
तत्समवायिअसमवायिअसमवायिनिमित्तभेदात्त्रिधा समवायेनयद्यत्कार्यंस्मिन्ना
श्रितंतत्तस्यसमवायिकारणंकार्यसमवायिकार्यसमवायिसमवेतंकार्यसमवायि
समवायिसमवेतंवाकारणं असमवायिकारणं एतदुभयान्यंनिमित्तंआद्यपटादौ
तंतवादि द्वितीयंतंतुसंयोगादितृतीयंतुर्यादितिभिन्नं प्रमायाः साक्षात्काररूपायाः
समवायिकारणमात्मा असमवायिकारणं आत्मामनःसंयोगः इंद्रियंइंद्रियार्थ
सन्निकर्षः आलोकसंयोगः महत्त्वउद्भूतरूपंघटादिरूपोविषयः कालादिचनिमि

३

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

न एतेषु इंद्रियसंयोगादिद्वारा प्रत्यक्षप्रमां जनयति तथा हि चक्षुरादिसंयोगेन संबंध
स्य घटादेर्द्रव्यस्य संयुक्तसमवायेन संबद्धगुणक्रियादेः संयुक्तसमवेतसमवायेन सं
बद्धगुणक्रियागतजातेः श्रुतिः समवायेन संबद्धशब्दस्य समवेतसमवायेन संबद्ध
शब्दस्य समवेतजातेः संयोगसंयुक्तसमवायसंयुक्तसमवेतसमवायसमवायसमवे
तसमवेतसमवायान्यतमसंबद्धविशेषणतासन्निकर्षेण संबद्धाभावस्य प्रत्यक्षजनन
ति एतल्लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीसहितसामान्यज्ञानेन सामान्याश्रयपर्यावत् प्रत्यक्षसार
भाप्रकारकतदाश्रयविशेष्यकप्रत्यक्षं योगजधर्मसहित्येन अतीतानागतवर्तमान
सकलवस्तुविषयकं प्रत्यक्षं जनयति एतदलौकिकं एतद्विविधप्रमाकरणमिंद्रियं प्रत्य
क्षमितिसिद्धं इति प्रत्यक्षं व्याख्यातं अनुमितिकरणमनुमानं धूमो वह्निव्याप्य इति ज्ञानं
एतद्वह्निव्याप्यधूमवान् इति ज्ञानद्वारा पर्वतो वह्निमानिति ज्ञानं जनयति इदमनुमितिः व्या
प्तिज्ञानं करणं वह्निव्याप्यधूमवान् पर्वत इति ज्ञानं परामर्शः अयं व्यापारः स्वजन्यो यः
स्वजन्यजनकः स व्यापारः व्याप्तिज्ञानजन्यः तज्जन्यानुमितिजनकः परामर्श इति व्या

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

धूमवान्यत्र तत्रो वह्निमान्भवतीत्यऽप्रतीतेः किंतु ह्रदादिमान्भवतीति प्रतीतेश्च धूमसमानाधिकरणो
भेदो ह्रदादिभेदस्तत्प्रतियोगी ह्रदादिर्वृत्तिनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकं ह्रदादिकमनवच्छेदकं वह्निरूपं साध्यं तत्सामानाधिक
रण्यं धूमे व्याप्तिः

पि
४

परउच्यतेव्याप्तियोयस्यदेशकालाभ्यांसमोन्यस्तोपिवाभवेत् सव्यापोव्यापकस्तस्यसमो
वाप्यधिकोपिवा हेतुसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितानवच्छेदकसाध्यसामानाकरण्यव्या
प्तिसाध्याभाववद्वृत्तित्वं साध्यवद्भिन्नवृत्तिसाध्याभाववद्वृत्तित्वं सकलसाध्याभावैर्विशि
ष्टाभावप्रतियोगि-साध्यवदन्यावृत्तित्वं व्याप्तिः अनुयायिकसाध्यसंबंधः हेतुसमानाधिक
करणाभावाप्रतियोगिसाध्यसामानाधिकरण्यंवा अव्यभिचरितत्वं साध्यासामानाधिक
रण्यासाधिकरणत्वं व्यभिचारज्ञानाभावसहितसहचारज्ञानेनव्याप्तिर्ज्ञायते व्यभिचा
रज्ञानंचसाध्याभाववद्वृत्तिरितिज्ञानंहेतुसमाधिकरणाभावप्रतियोगिसाध्यमितिज्ञान
बाधूमोवह्निव्यभिचारीस्यात् तर्हिवह्निजन्योनस्यात् इतितर्केणास्वतोवाव्यभिचारज्ञान
निवृत्तिः अनमित्युक्तरश्वनमितिवारणायपक्षतापिकारणमनुमितौयाचसाध्यनिश्च
यनिवर्त्यसंदेहः सिसाधयिषाविरहविशेषसिद्धेरभावः साध्यव्यापकत्वंनिसाधनाव्या
पकउपाधिः धूमवानवह्नेरित्यत्र धूमसमाधिकरणाभावाप्रतियोगिवह्निसमाना
धिकरणाभावाप्रतियोगि हेतुसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितावच्छेदकविशिष्टसाध्य

वह्नौ साध्येऽन्यादि:

४

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

समानाधिकरणं आर्द्रेधनसंयोगः तच्च अनुमानं केवलान्वयिकेवलव्यतिरेकि अन्वयव्यति
रेकि चेति केवलान्वयिसाध्यकं केवलान्वयि यथा घटोभिधेयो द्रव्यत्वादित्यादिव्याहृत्या
दिव्याहृत्यादिसाध्यकं केवलव्यतिरेकि यथा इयं शरीरेभ्योभिद्यते गुणवत्त्वादिति अन्वय
व्यतिरेकदृष्टांतस्तान् अन्वयव्यतिरेकि यथा पर्वतो वह्निमान् धूमात् यो यो धूमवान्
स स्वोऽग्निमान् यथा महानसः यो अग्निः स निर्धूमश्च यथा महाह्रदः अनुमानं हि
विधं स्वार्थं परार्थं च आद्यं भूयोदर्शिव्याप्तिग्रहानंतरं पर्वतादौ धूमदर्शनोद्दीप्तसंस्कारस्य
व्याप्तिस्मरणानंतरं वह्निव्याप्यधूमवांश्चायं इति परामर्शात् वह्निमान् पर्वत इति ज्ञानं इति
यदज्ञानं तद्द्वितीयं वादितात्पर्यशब्दप्रयोज्यपरामर्शी न यदज्ञानं तत्त्वार्थ अनुमितिचर
मकारणलिंगपरामर्शप्रयोजकशब्दजनकवाक्यं कुसोच्चरितप्रतिज्ञादिभिन्नशब्द
ज्ञानं च कवाप्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनानि अवयवाः अनुमितिचरमकार
णलिंगपरामर्शप्रयोजकशब्दधीजनकशब्दधीजनकवाक्यं प्रतिज्ञा यथा घटो भिद्यते

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

कभागद्वयाद्वहिन्यायांतर्गतवाक्यावयवाः साध्यवत्पक्षबोधकानुपूर्वीविशेषविशिष्टवा
क्यं प्रतिज्ञायंचम्यंतहेतुबोधकानुपूर्वीविशेषविशिष्टवाक्यं हेतुः व्याप्तिबोधकानुपूर्वी
विशेषविशिष्टव्याप्तिमदुदाहरणं व्याप्यहेतुमत्पक्षबोधकानुपूर्वी विशेषविशिष्टवाक्यं
क्यं प्रतिज्ञायंचम्यंतहेतुबोधकानुपूर्वीविशेषविशिष्टवाक्यं हेतुः व्याप्तिबोधकानुपूर्वी
विशेषविशिष्टवाक्यं प्रतिज्ञायंचम्यंतहेतुबोधकानुपूर्वीविशेषविशिष्टवाक्यं हेतुः मम
दाहरणं व्याप्यहेतुमत्पक्षबोधकानुपूर्वी विशेषविशिष्टवाक्यमुपनयः अबाधितता
सत्प्रतिपक्षतातत् पर्यंकसाध्यव्याप्यहेतुमत्ज्ञानजन्यज्ञानविषयत्वविशिष्टसाध्य
वत्पक्षबोधकानुपूर्वीविशेषविशिष्टवाक्यं निगमनं एवंविधप्रतिज्ञायन्यतमोऽव
यवाः अथहेत्वाभासाः पक्षःसाध्यवान्साध्यव्याप्यहेतुमांश्च इत्यनुमितिप्रतिबंधक
यथार्थज्ञानविषयाः यस्मिन्सतियस्मिन्हेतौयावतोदोषास्तावदन्यतमावासव्यभि
चारविरुद्धसत्प्रतिपक्षासिद्धबाधिताः साधारणाऽसाधारणानुपसंहारिणःसव्यभिचा

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

गः साध्याभाववद्वृत्तिराद्यः सर्वसपक्षविपक्षव्यावृत्तोद्वितीयः सर्वपक्षकोनुपसंहा
रीयथाशब्दनदेशवृत्तिसाध्यकाधिकदेशवृत्तिहेतुः धूमवान्वह्नेरित्यादिपक्षमात्रवृत्ति
हेतुः शब्दोनित्यः शब्दत्वादित्यादिसर्वमनित्यंप्रमेयत्वादित्यादि साध्यासामानाधिक
रणोविरुद्धः गौरश्वत्वादित्यादि साध्यनिश्चयविषयपक्षकः पक्षतावच्छेदकाभाववत्
पक्षकोवाहेतुराश्रयासिद्धः आश्रयोगोलकीयवद्रूपभाववद्रूपः स्वरूपासिद्धः गगनार
विंदसुरभिअरविंदत्वादित्यादिहेतभाववत्पक्षकोहेतुः स्वरूपासिद्धः ह्रदोवह्निमान्धू
मात्रित्यादिप्रमाणाभावेनव्याप्यतावच्छेकस्वसमानाधिकरणधर्मांतरवदितहेतुतावच्छे
दकत्वेनसोपाधिकत्वेनचव्याप्यभाववद्धेतुर्व्याप्यत्वासिद्धः घटादिः क्षणिकः सत्वात्घनप
टलवत् वह्निमान्नीलधूमात् धूमवान्वह्नेरित्यादि साध्यव्याप्यवत्तापरामर्शीका
लीनसाध्याभावव्याप्यवत्तापरामर्शविषयोहेतुः साध्याभावव्याप्यहेतमत्पक्षकोवा
सत्प्रतिपक्षोव्यथा शब्दोनित्यः श्रावणत्वात् इतिस्थापनायांशब्दोअनित्यः कार्यत्वा
त् घटवत् इतिप्रतिहेतुः साध्याभाववत्पक्षकादिमद्धेतुः बाधितः शब्दश्चाक्षुषः प्रम

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

नि॰
६

6

यत्तात्त्वदवत् अनुमानंव्याख्यातं उपमितिकरणमनुमानं कश्चिद्गवयशब्दार्थं जिज्ञा
सुः कीटशो गवयशब्दवाच्य इति पृष्टेन केनचिद्वनचरितं गोसदृशो गवयपदवाच्य इति
श्रुत्वा तदर्थज्ञानानन्तरं अरण्यं गतो गोसदृशपिंडं दृष्ट्वा गोसदृशो गवयपदवाच्यः इति
वाक्यार्थं स्मरन् गवयो गवयपदवाच्यः इति निश्चिनोति स एव निश्चयः उपमितिस्तत्र
करणं गोसादृश्यविशिष्टपिंडदर्शनं वाक्यार्थस्मृतिर्व्यापारः इति सादृश्यविशिष्टपिंड
दर्शनं उपमानमिति सिद्धं इत्युपमानं व्याख्यातं शाब्दप्रमितिकरणं शब्दः तथा हि गामा
नय इत्यत्र प्रातिपदिकद्वितीयाधात्वाख्यातैर्गोत्वविशिष्टकर्मत्वानयनकृतीनां उपस्थि
त्युत्तरं गोनिष्ठकर्मतानिरूपकानयनानुकूलकृतिमान् इति बोधः यानेतत्र गवादिपद
ज्ञानं करणं गवामुपस्थितिर्व्यापारः शाब्दबोधः फलं इति शब्दज्ञानं शाब्दप्रमाकरणं
तेन शाब्दबोधे जनने यद्वृत्तिज्ञानाकाङ्क्षाज्ञानयोग्यताज्ञानसन्निधिज्ञानतात्पर्य
ज्ञानानि सहकारीणि वृत्तिः पदस्यार्थे शक्तिः लक्षणान्यतररूपा शक्तिरिदं पदं इ
मं अर्थं बोधयत इत्याद्याकारा ईश्वरेच्छा सा शक्तिः शक्तिग्रहो व्याकरणोपमानको

६

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

प्रोक्तिव्याकरणव्यवहारतश्च वाक्यस्य शेषाद्विवृतेर्वदंतिसात्रिधृतः सिद्धपदस्य वृद्धा
इत्युक्तव्याकरणादिभिर्दृश्यते. तथाहि कर्मणानद्वितीयाकर्मेरिक्तकर्मेरिकरण
योः तृतीयाइत्यादिसूत्रैः कर्तृकर्मत्वादौ शक्तिग्रहः उपमानशक्तिग्रहउप
एव स्वरव्ययमित्यादिनाकोशात्स्वर्गादिपदशक्तिग्रहः केचित्संस्कृतभाषानभि
ज्ञेनगजवाजिपदादीनिकुत्रशक्तानीतिदृष्टेनसंस्कृतभाषाभिज्ञेनगजवाजिपदा
दीनिकुत्रशक्तानीतिदृष्टेनसंस्कृतभाषाभिज्ञेनगजशब्दोहस्तिवाचीशब्दोश्वस्यवा
चीतिइत्युक्तात्वाक्याच्छक्तिग्रहः प्रयोजकवृद्धेनगामानयेत्युक्तेतद्वाक्यश्रवणप्र
योज्यवृद्धोगामानयेति अत्रकश्चित्प्रयोजकवृद्धवाक्यश्रवणेनवृद्धवादिशब्दार्थान
भिज्ञ प्रयोजकवृद्धवाक्यार्थानप्रयोज्यवृद्धगतव्यापारदृष्टान्तद्व्यापारजनक
प्रवृत्तिमनुमायतत् प्रवृत्तिजनकीभूतंगवानयनेइष्टसाधनत्वज्ञानमनुमा
यइष्टसाधनत्वज्ञानंगामानयेतिवाक्यजन्यतदन्वयव्यतिरेकाधीनमान

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

नि॰
७

इत्यनुमाय एतद्ज्ञानविषयीभूतार्थाएतद्वाक्यसंबंधएतद्वाक्याधीनज्ञानविषयत्वात्
यन्नैवंतन्नैवं यथाघटंभिंदीतिवाक्यार्थजातं नचैवं तथातस्मात्तथेति इत्यनु
मानेनवाक्यवाक्यार्थयोः संबंधंगृहीत्वा गांवधानाश्वमानयेतिप्रयोजकवृद्ध
वाक्यंश्रोतृः प्रयोज्यवृद्धस्यगोविधानंव्यवहारंदृष्ट्वा नयेवप्रनाआगामितियदंगोक
र्मत्वबोधकंगामितियदेवगोकर्मत्वबोधनात् अन्यथादर्शनाच्च इत्यनुमाय
तदनंतरंगोर्नयेत्यादिवाक्यस्थलीयप्रयोज्यकवृद्धप्रवृत्तिमुपलभ्यउक्तप्रना आ
गोयदंगोत्वशक्तगोत्वविशिष्टशक्तवात्बोधकान्वयव्यतिरेकानविधायित्वात्
इत्येप्रकारेणाव्यवहाराच्छक्तिग्रहः एवंघटमानयेत्यत्रउक्तप्रनाद्वितीयायाःक
र्मत्वधातोरानयने आख्यातस्यकृतौलिङादेरिष्टसाधनत्वकृतिसाध्यत्वंबलवद
निष्टाजनकत्वेषुलोटक्रियाविषयत्वादौलट्लृटोर्भविष्यत्यादौलिट्ः परोक्षत्वे
लङ्लुङोर्भूतप्रतीतत्वेलिङ्क्रियायाश्रुतियत्नोयङ् यौनः पुरुषेक्षप्रत्यक्षपूर्वका

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

लकर्त्तरि चतस्रः इच्छावतिरुत्तमः कर्त्रिच्छायां विशेषणविशेष्यक्रियासंगतैएव का
राणामयोग्यप्रत्ययोगात्वं तायोगाव्यवच्छेदेषु इच्छाशब्दस्य साहश्येप प्राधुथ सगरस्योत्कर्षी
दैशक्तिर्ग्रहोव्यवहाराद्याकरणाद्वा इति द्रष्टव्य वशाद्गावोन्यथा वंतियत्रान्योऽशेष
धयोम्त्वायंत्रेश्यैतेमोदमानाश्वोतिष्ठंतेइतिवावपशेषात् वराहशब्दे शूकरे यव
शब्दस्यदीर्घश्चकविशिष्टयान्यशक्तिः पचतीत्याख्यातस्यपाकंकरोतीतिविवरणाद्य
त्रशक्तिः सहकारतरौपिकोमधुरंरौतीत्यत्रपिकशब्दस्याम्रवृक्षमधुरशब्दकर्त्रीको
लइतिलोकप्रसिद्धेः पिकशब्दस्यकोकिलेशक्तिः लक्षणाशक्तासंबंधः साचजहल्लक्ष
णाश्चजहदजहल्लक्षणाद्विविधावीजं आयागंगायांघोषइत्यत्रकुत्रिणोयातीत्यत्रतात्पर्यान्वय
यत्रिलक्षणावीजं मुख्यार्थान्वयान्यथानुपपत्तिर्वातात्पर्यग्रहश्चप्रकरणादिनाश्चजनितान्वय
बोधकत्वेसतिस्वरूपयोग्यत्वमाकांक्षाः घटः कर्मत्वमित्यादौनाकांक्षास्वरूपायोग्य
त्वेपिघटमानयेत्यस्यद्वितीयवारश्रवणबोधजनकत्वा स्वरूपयोग्यत्वेपिघटमानयेत्य

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative

ति.
८

स्यद्वितीयवारं अन्वयबोधजनकत्वापत्तिर्नजनितान्वयबोधकत्वात् अर्थावाधोयोग्यता ए
कयदर्थोऽपरपदार्थसंसर्गवत्त्वंवातेनवह्निनासिंचति इत्यादौतयोग्यता अन्वयप्रतियोगिप
दार्थानामव्यवधानेनोपस्थितिः आसत्तिः तेनगिरिर्भुक्तमग्निमान्देवदत्तेनेत्यत्रनास
त्तिः तत्प्रतीकयोरुपरितनतात्पर्यंतद्ज्ञानंप्रागासत्तिः तेनगिरिर्भुक्तमग्निमान्देवद
त्तेनेत्यत्रनासत्तिः तत्प्रतीकबोधहेतुः नानार्थस्थलानुरोधात्इत्यवर्णितानिप्र.
त्यक्षानुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानिअर्थापत्तादीनि अत्रैवांतर्भवंतीत्यनवद्यं
अत्रिगोत्रसमुत्पन्नराहार्यणयीमता रचितंन्यायतिलकंवालवक्त्रेषुशोभित इतिश्री
महराहाचार्यविरचितंन्यायतिलकंसंपूर्णम् ॥ ॥

पत्रे ८

CC-0 Dharmartha Trust J&K. An eGangotri Initiative